amalga oshiruvchi operatsion vositalar sifatida funksional jihatdan differensiallashtirildi. Shu asosda *maqsadli integratsiya → mazmunni tanlash → metodik yondashuvni funksional tanlash → integrativ topshiriqni loyihalash → kasbiy-kommunikativ amalga oshirish → refleksiya va korreksiya* bosqichlaridan iborat kasbiy-metodik darsni loyihalash mexanizmi taklif etildi.

Mazkur mexanizmning asosiy xususiyati metodik bilimni tayyor shaklda reproduktiv o‘zlashtirishdan kasbiy vaziyatda undan foydalanishga o‘tishni ta’minlashidadir. Bunda ingliz tili faqat o‘rganilayotgan predmet sifatida emas, metodik mazmunni anglash, pedagogik qarorni asoslash va kasbiy faoliyatni amalga oshirish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Kelgusida taklif etilgan mexanizm asosida ishlab chiqilgan kasbiy-metodik darslar va integrativ topshiriqlarning samaradorligini pedagogik tajriba-sinov orqali tekshirish, ularning bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining kasbiy-metodik tayyorgarligi komponentlariga ta’sirini miqdoriy va sifat jihatdan aniqlash tadqiqotning keyingi yo‘nalishini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL: Content and Language Integrated Learning. Cambridge, Cambridge University Press, 2010, 184 p.

(2). Mehisto P., Marsh D., Frigols M.J. Uncovering CLIL: Content and Language Integrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. Oxford, Macmillan Education, 2008, 238 p.

(3). Tuxtayeva N.A. Effective Use of CLIL Technology in Language Teaching. A Pathway to Developing Future Teachers’ Skills. The Lingua Spectrum. 2026, vol. 4, p. 317–323.

(4). Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed., Cambridge, Cambridge University Press, 2014, 410 p.

(5). Sengerbekova B., Smakova K., Avasi V. Project-Based Learning (PBL) in a CLIL Classroom: The Case of Kazakhstan // SDU University Bulletin: Pedagogy and Teaching Methods. 2024, vol. 66, № 1, p. 6–20.

(6). Wu Y.J.A., Chun D.M., Lan Y.J. Cultivating CLIL Preservice Teachers’ CALL Competencies through a TPACK-Based Teacher Training Program. ReCALL. 2026, vol. 38, № 1, p. 22–39.

(7). Zhu Y., Peng B., Shu D. Implementing CLIL Innovation in a Collaborative Teacher Education Ecosystem // TESOL Quarterly. 2025, vol. 59, p. 668–694.

(8). Gao J. Embracing the Integration of TBLT and CLIL: Design, Justify, and Evaluate a Practical EAP Lesson Plan // Educational Innovation Research. 2024.

(9). Tuxtayeva N.A. Effective Use of CLIL Technology in Language Teaching: A Pathway to Developing Future Teachers’ Skills. The Lingua Spectrum. 2026, vol. 4, p. 317–323

(10). Tuxtayeva N.A. The Significance of Integrating Language Skills in English Lessons in the Process of Preparing Students’ Professional Activities. “Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi”, 2025, №6, 854–857 p.

Raximov Gayrat Buvaxanovich (pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b., Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti o‘quv ishlari bo‘yicha prorektori)

SUN’IY INTELLEKT VA AXLOQ FALSAFASI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada, sun’iy intellektning rivojlanishi bilan yuzaga kelayotgan axloqiy-falsafiy muammolar tahlil qilinadi. Sun’iy intellektning inson faoliyatining turli sohalariga keng kirib borishi qaror qabul qilish, mas’uliyat, adolat, inson qadri, erkinlik, maxfiylik va axloqiy tanlov kabi masalalarning mazmunini yangicha talqin etishni talab qilmoqda. Maqolada texnologik imkoniyatlarning kengayishi insonning axloqiy javobgarligini kamaytirmasligi, aksincha, sun’iy intellektdan foydalanish jarayonida mas’uliyatli yondashuvni kuchaytirish zarurligi asoslanadi.*

Kalit so‘zlar: *sun’iy intellekt, axloq falsafasi, axloqiy mas’uliyat, inson qadri, erkinlik, adolat, algoritmik xolislik, maxfiylik, inson huquqlari, axloqiy tanlov, texnologik taraqqiyot, insonparvarlik, raqamli jamiyat.*

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ И ФИЛОСОФИЯ МОРАЛИ

Аннотация. *В данной статье анализируются этико-философские проблемы, возникающие в связи с развитием искусственного интеллекта. Широкое внедрение искусственного интеллекта в различные сферы человеческой деятельности требует нового осмысления таких вопросов, как принятие решений, ответственность, справедливость, человеческое достоинство, свобода, конфиденциальность и нравственный выбор. В статье обосновывается положение о том, что расширение технологических возможностей не должно снижать нравственную ответственность чело-*

века; напротив, в процессе использования искусственного интеллекта необходимо усиливать ответственный подход.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, философия морали, нравственная ответственность, человеческое достоинство, свобода, справедливость, алгоритмическая беспристрастность, конфиденциальность, права человека, нравственный выбор, технологический прогресс, гуманизм, цифровое общество.*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND MORAL PHILOSOPHY

Annotation. *This article analyzes the ethical and philosophical issues arising from the development of artificial intelligence. The widespread integration of artificial intelligence into various spheres of human activity requires a reconsideration of issues such as decision-making, responsibility, justice, human dignity, freedom, privacy, and moral choice. The article argues that the expansion of technological capabilities should not diminish human moral responsibility; on the contrary, it emphasizes the need to strengthen a responsible approach to the use of artificial intelligence.*

Keywords: *artificial intelligence, moral philosophy, moral responsibility, human dignity, freedom, justice, algorithmic impartiality, privacy, human rights, moral choice, technological progress, humanism, digital society.*

Kirish. Texnologik imkoniyatlarning kengayishi bilan axloqiy mas'uliyat masalasi ham kuchayadi. Sun'iy intellekt muayyan qarorni tavsiya qilishi yoki katta hajmdagi ma'lumot asosida bashorat berishi mumkin. Lekin ushbu qarorning inson hayotiga ta'siri uchun kim javob berishi masalasi ochiq qoladi. Masalan, tibbiyot, ta'lim, bank tizimi yoki davlat boshqaruvida algoritmik tavsiyalardan foydalanilganda noto'g'ri qarorning oqibatlari jiddiy bo'lishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. Shuning uchun texnologiyadan foydalanishning o'zi yetarli emas. Uning ishlash tamoyillari, ma'lumotlar manbasi, xatolik ehtimoli va qarorning inson huquqlariga ta'siri ham baholanishi kerak. Nik Bostrom sun'iy intellektning kelajakdagi rivojlanishini insoniyat uchun katta imkoniyatlar bilan bir qatorda, jiddiy xavflarni ham yuzaga keltirishi mumkin bo'lgan jarayon sifatida tahlil qiladi.[1]

Bu qarash texnologik taraqqiyotga na haddan tashqari optimistik, na mutlaq pessimistik munosabatda bo'lish kerakligini ko'rsatadi. Texnologiyaning o'zi axloqiy yoki axloqsiz emas. Uni qanday maqsadda yaratish va undan qanday foydalanish insonning axloqiy tanloviga bog'liq. Intellektualizmning zamonaviy mazmunida bilim va mas'uliyat o'rtasidagi bog'liqlik muhim o'rin egallaydi.

Bilimli inson o'z qarorining oqibatlarini anglashga qodir bo'lishi kerak. Shu ma'noda, texnologik bilimning o'zi yetarli emas. Texnologik savodxonlik axloqiy va ijtimoiy mas'uliyat bilan uyg'unlashishi zarur. Inson sun'iy intellektdan foydalanayotganda uning bergan javobini tekshirishi, muqobil manbalarni ko'rib chiqishi va qaror oqibatlarini baholashi lozim. Bu, ayniqsa, ilmiy tadqiqot va ta'lim sohasida muhimdir. Tayyor natijani tanqidiy tahlilsiz qabul qilish insonning mustaqil fikrlash qobiliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli sun'iy intellekt davrida intellektualizmning asosiy talabi insonning fikrlash mas'uliyatini texnologiyaga to'liq topshirmasligidir.

Ta'lim sohasi sun'iy intellektning rivojlanishi eng sezilarli ta'sir ko'rsatayotgan sohalardan biridir. Sun'iy intellekt o'quv materiallarini tushuntirish, individual topshiriqlar yaratish, matnlarni tahlil qilish, tarjima qilish va o'quv jarayonini tashkil etishda yordamchi vosita bo'la oladi.

Biroq ta'limning maqsadi faqat axborot berishdan iborat emas. Ta'lim insonda mustaqil fikrlash, mas'uliyat, ma'naviy qadriyatlar, muloqot madaniyati va ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Shu nuqtayi nazardan, o'qituvchining vazifasi ham o'zgaradi. U faqat ma'lumot yetkazib beruvchi shaxs emas, balki o'quvchining fikrlash faoliyatini yo'naltiruvchi, savol qo'yishga o'rgatuvchi, bilimni tanqidiy baholash ko'nikmasini rivojlantiruvchi pedagog sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekistonda ta'lim va ma'naviyat masalalariga katta e'tibor qaratilishi ham bu borada muhim metodologik asos bo'la oladi. Insonning ma'naviy yuksalishi bilim va tafakkur rivoji bilan chambarchas bog'liq.[2] Shunday ekan, sun'iy intellektdan foydalanadigan zamonaviy ta'lim modeli insonning intellektual mus-taqilligini kuchaytirishga xizmat qilishi kerak. Erkinlik tushunchasi falsafaning eng qadimiy muammolari-dan biridir. Inson o'z hayoti va faoliyatiga oid qarorlarni mustaqil qabul qilishga intiladi.

---

[1] Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies.* Oxford, Oxford University Press, 2014, 123 p.

[2] Karimov I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* Toshkent, "Ma'naviyat", 2008, 98-bet.

Sun'iy intellekt tizimlari esa inson tanlovlariga tobora ko'proq ta'sir ko'rsatmoqda. Internetdagi tavsiyalar, qidiruv natijalari, avtomatik tanlovlar va algoritmik bashoratlar insonning qarorlarini ma'lum darajada yo'naltirishi mumkin.

Bu holat yangi falsafiy muammoni yuzaga keltiradi: texnologik tavsiya insonning mustaqil qaroriga qanchalik ta'sir qilishi mumkin? Agar inson barcha qarorlarini texnologik tavsiyaga topshirsa, mustaqil fikrlash susayishi mumkin. Shu sababli sun'iy intellekt insonning qaror qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita bo'lishi, lekin insonning o'rniga yakuniy ma'naviy va axloqiy qaror qabul qiluvchi subyektga aylanmasligi lozim. Bu yerda insonning mas'uliyati muhim o'rin tutadi. Qarorni mashina tavsiya qilgan bo'lishi mumkin, ammo uning oqibatlari uchun inson javob berishi kerak. Texnologik taraqqiyot insonning jamiyatdagi o'rniga ham ta'sir ko'rsatadi. Avtomatlashtirish natijasida ayrim kasblarning mazmuni o'zgarishi yoki ayrim vazifalar texnologiyalarga topshirilishi mumkin. Bunday sharoitda insonning qadri faqat uning iqtisodiy samaradorligi bilan o'lchanmasligi kerak. Insonning ma'naviy, axloqiy, ijodiy va ijtimoiy xususiyatlari uni texnologik tizimlardan farqlovchi muhim jihatlardir.

Inson boshqa insonni tushunishi, hamdardlik bildirishi, axloqiy tanlov qilishi, ma'naviy qadriyatlarni yaratishi va o'z hayotining ma'nosi haqida fikr yuritishi mumkin. Shuning uchun sun'iy intellektning rivojlanishi insonning qadrsizlanishiga emas, balki insonning o'ziga xos xususiyatlarini yanada chuqurroq anglashga olib kelishi kerak.

O'zbek falsafiy tafakkurida inson, aql, bilim, ma'naviyat va komillik masalalari qadimdan muhim o'rin egallab kelgan.

Forobiy insonning fozilligi va jamiyatning rivojlanishini bilim va oqilona faoliyat bilan bog'lagan.[1] Ibn Sino esa insonning bilish qobiliyatini sezgi, tasavvur va aqliy faoliyatning o'zaro aloqadorligi asosida tushuntirishga harakat qilgan.[2]

Mazkur falsafiy meros zamonaviy texnologiyalar sharoitida ham o'z ahamiyatini saqlab qoladi. Chunki sun'iy intellekt masalasining markazida ham, aslida, insonning bilishi, fikrlashi va o'z faoliyatini anglash qobiliyati turadi. Bugungi O'zbekiston sharoitida raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan bir qatorda, inson kapitalini rivojlantirish, yoshlarning ilmiy va intellektual salohiyatini oshirish ham muhim vazifadir.

Tahlil va natijalar. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida inson kapitali, ta'lim, ilm-fan va innovatsion rivojlanishga katta e'tibor qaratilishi zamonaviy intellektual jamiyatni shakllantirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.[3] Shu sababli sun'iy intellektni rivojlantirish jarayoni insonning ma'naviy va intellektual rivojlanishi bilan birgalikda olib borilishi lozim. Sun'iy intellekt davrida intellektualizmning mazmuni avvalgi davrlarga nisbatan yanada kengayadi. Ilgari intellektual shaxs ko'proq bilimga ega bo'lishi bilan tavsiflangan bo'lsa, bugungi sharoitda kerakli axborotni topish, uni tekshirish, tahlil qilish va to'g'ri xulosa chiqarish qobiliyati muhimlashmoqda. Bu holatda «bilish» tushunchasi ham o'zgaradi. Inson barcha ma'lumotlarni xotirasida saqlashi shart emas. Muhimi, kerakli ma'lumotni qayerdan olishni, uning ishonchliligini qanday tekshirishni va undan qanday foydalanishni bilishdir.

Shunday qilib, zamonaviy intellektualizm uchta muhim qobiliyatga tayanishi mumkin:

•birinchisi–tanqidiy fikrlash;

•ikkinchisi–mustaqil qaror qabul qilish;

•uchinchisi–texnologik vositalardan ongli va mas'uliyatli foydalanish.

Bu uch omil insonning sun'iy intellekt bilan munosabatida muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt falsafasi kelajakda bir nechta yo'nalishlarda rivojlanishi mumkin.

Birinchi yo'nalish–ong va tafakkur muammosi. Mashinalarning murakkablashishi «ong» va «anglash» tushunchalarining falsafiy tahlilini yanada chuqurlashtiradi.

Ikkinchi yo'nalish – axloqiy mas'uliyat. Sun'iy intellektdan foydalanish chegaralari, inson huquqlari va texnologik qarorlarning oqibatlari yanada muhimlashadi.

Uchinchi yo'nalish – inson va texnologiya munosabati. Inson texnologiyani boshqaruvchi subyekt bo'lib qoladimi yoki texnologik muhitning o'zi inson xatti-harakatlarini shakllantiruvchi kuchga aylanadimi, degan savol muhim bo'lib qoladi.

---

[1] Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. Toshkent, Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993, 213-bet.

[2] Ibn Sino Abu Ali. *Donishnoma.* Toshkent, "Fan", 1976, 163-bet.

[3] Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. Toshkent, "O'zbekiston", 2021, 98-bet.

To‘rtinchi yo‘nalish – ta’lim va intellektual rivojlanish. Kelajak ta’limi insonni tayyor ma’lumotni yodlashga emas, balki muammolarni anglash, savol qo‘yish, mustaqil fikrlash va ijodiy yechim topishga yo‘naltirishi zarur.

Intellektualizm va sun’iy intellekt falsafasi o‘rtasidagi aloqani tahlil qilish zamonaviy jamiyatning eng muhim falsafiy muammolaridan birini anglash imkonini beradi. Sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi inson intellektining ayrim funksiyalarini texnik tizimlar yordamida bajarish imkoniyatini kengaytirdi. Biroq bu holat inson intellekti va mashina intellektini to‘liq aynanlashtirish uchun yetarli asos bermaydi. Inson intellekti biologik, ijtimoiy, madaniy va ma’naviy omillarning murakkab birligi sifatida shakllanadi. Inson nafaqat axborotni qayta ishlaydi, balki unga ma’no beradi, qadriyatlar asosida baholaydi, maqsad qo‘yadi, o‘z faoliyatini refleksiya qiladi va qarorlarining axloqiy oqibatlari uchun javob beradi. Sun’iy intellekt esa inson intellektining ayrim funksiyalarini modellashtirish va avtomatlashtirish imkonini beruvchi texnologik tizimdir. Uning imkoniyatlari qanchalik kengaymasin, undan foydalanish maqsadini belgilash va uning ijtimoiy oqibatlari uchun mas’uliyat masalasi inson bilan bog‘liq bo‘lib qoladi.

Xulosa. Shu nuqtayi nazardan sun’iy intellektni insonning raqibi sifatida emas, balki uning intellektual imkoniyatlarini kengaytiruvchi vosita sifatida baholash maqsadga muvofiqdir.

Sun’iy intellekt davrida intellektualizmning ahamiyati kamaymaydi. Aksincha, axborot hajmi ortgan sari insonning tanqidiy fikrlashi, mustaqil xulosa chiqarishi va axborotni baholash qobiliyatiga ehtiyoj kuchayadi. Shuning uchun zamonaviy intellektualizmning asosiy vazifalaridan biri insonni texnologiyaga qaram qilmasdan, texnologiyadan oqilona foydalanishga o‘rgatishdir.

Ta’lim tizimida ham sun’iy intellektdan foydalanishning bosh maqsadi o‘quvchining o‘rniga fikrlash emas, balki uning mustaqil fikrlash imkoniyatlarini kengaytirish bo‘lishi kerak. Ilmiy tadqiqotlarda esa texnologik vositalar tadqiqotchining fikrlash faoliyatini almashtirmasdan, uning izlanish imkoniyatlarini kuchaytirishi lozim.

Umuman olganda, inson va sun’iy intellekt munosabatlarining kelajagi texnologiyaning qanchalik rivojlanishidan ko‘ra, insoniyat undan qanday maqsadda foydalanishiga ko‘proq bog‘liq. Texnologik imkoniyatlar axloqiy mas’uliyat bilan uyg‘unlashgan taqdirdagina ular ijtimoiy taraqqiyotga xizmat qiladi. Demak, sun’iy intellekt falsafasining markaziy masalasi faqat «mashina inson kabi fikrlay oladimi?» degan savol emas. Undan ham muhimroq savol – «sun’iy intellekt rivojlanayotgan sharoitda inson qanday qilib o‘zining intellektual, ma’naviy va axloqiy ustuvorligini saqlab qoladi?» degan masaladir. Aynan shu savol zamonaviy intellektualizmning mazmunini belgilaydi. Insonning kelajakdagi taraqqiyoti texnologiyadan voz kechish bilan emas, balki uni inson qadri, erkinligi, bilim va ma’naviyatini rivojlantirishga yo‘naltirish bilan belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Bostrom N. *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies.* Oxford, Oxford University Press, 2014, p. 123.

(2). Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* Toshkent, “Ma’naviyat”, 2008, 98-bet.

(3). Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. Toshkent, Abdulla Qodiriy nomidagi Xalq merosi nashriyoti, 1993, 213-bet.

(4). Ibn Sino Abu Ali. *Donishnoma.* Toshkent, “Fan”, 197, 163-bet.

(5). Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O‘zbekiston strategiyasi*. Toshkent, “O‘zbekiston”, 2021, 98-bet.

Xudayberganov Shuhrat Shavkat o‘g‘li (UrDPI, Pedagogika fanlari doktori (DSc), Xorazm viloyati, Urganch shahri; sh.xudayberganov.urdu@mail.ru; ORCID-0009-0007-9006-8998),
Rustamova Dildoraxon Rasulbekovna (mustaqil izlanuvchi, Xorazm viloyati, Urganch shahri; dildoraaarustamovaaa@gmail.ru)

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING KOGNITIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQAMLI GAMIFIKATSIYA PLATFORMALARI AHAMIYATI

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining kognitiv faoliyatini (diqqat, xotira, idrok va mantiqiy fikrlash) rivojlantirishda raqamli gamifikatsiya platformalarining o‘rni va ahamiyati atroflicha tahlil qilingan. Alfa avlod vakillari bo‘lgan zamonaviy o‘quvchilarning psixofiziologik va kognitiv xususiyatlari, ularning raqamli axborot muhitiga moslashuvchanligi va an’anaviy ta’lim usullarida yuzaga kelayotgan diqqat tarqoqligi muammolariga ilmiy-pedagogik yechimlar taklif qilingan. Tadqiqot natijalari raqamli gamifikatsiya vositalari o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshirish, kognitiv stressiz bilim berish hamda ta’lim samaradorligini sezilarli darajada yuksalishiga xizmat qilishini isbotlaydi.*